

Zbornik Instituta za kriminološka
i sociološka istraživanja
2017 / Vol. XXXVI / 2 / 23-43
Originalni naučni rad
UDK: 159.923.072(497.11)

HEXACO MODEL I MRAČNA TRIJADA NA UZORKU ODRASLIH, ZAPOSLENIH ŽENA I MUŠKARACA*

Vesna Gojković*
Jelena Dostanić*

Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkić u Novom Sadu

Mnogobrojne empirijske studije su pokazale da koreni socijalno aberantnog ponašanja čine poseban domen u ličnosnoj strukturi. Istraživački nalazi su s jedne strane, ukazivali na postojanje socijalno averzivnog karaktera definisanog konstruktom mračne trijade, kojeg čine tri konceptualno nezavisne ali empirijski preklapajuće crte – narcizam, makijavelizam i subklinička psihopatija. S druge strane, provere plauzibilnosti leksičkih modela su pokazale da se može izolovati poseban faktor ličnosti Poštenje-Skromnost, čiji negativni pol opisuje maladaptivna ponašanja u okviru modela HEXACO. Naš osnovni cilj bio je da proverimo da li HEXACO model obuhvata konstrukt mračne trijade na uzorku odraslih, zaposlenih ljudi, kako bismo utvrdili da li se dobijeni profil razlikuje od profila detekovanih na mladima. Drugo, interesovalo nas je da li se negativne osobine dva modela različito raspoređuju u merenom prostoru u odnosu na pol ispitanika. U tu svrhu, testirano je 350 klinički zdravih, neosuđivanih i zaposlenih ispitanika (115 muškaraca i 234 žena) u Republici Srbiji, prosečne starosti 40.45 godina, primenom upitnika SD3 i HEXACO – 60, metodom papir-olovka. Rezultati su potvrdili da HEXACO model i mračna trijada dele više od polovine ukupne varijanse, pri čemu četvrtinu zajedničke varijanse ostvaruje negativni pol crte Poštenje-Skromnost, čime se potvrđuju raniji nalazi. Takođe, utvrđeno je da narcizam ima najjači uticaj u formiranju profila koji grade negativne osobine; ali da kada se narcizam odvoji od psihopatsko-

---

* Ovaj tekst je nastao kao rezultat na projektu "Kriminal u Srbiji: fenomenologija, rizici i mogućnost socijalne intervencije" (broj 47011) koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja RS

* E-mail: vesna_gojkovic@vektor.net

* E-mail: jelena.dostanic.sm@gmail.com;

makijavelističkog obrasca, on zajedno sa prosocijalnim osobinama HEXACO gradi socijalno poželjnu komponentu ličnosti. Muškarce u značajno većoj meri odlikuju osobine mračne trijade, posebno psihopatija, dok žene u većoj meri odlikuje bazična osobina Emocionalnost. Zaključak je da u istraživanjima odnosa HEXACO modela i mračne trijade neophodno uzeti u obzir značaj koji imaju polne razlike, kao i da je neophodno dalje istraživati doprinos narcizma socijalno averzivnom ponašanju.

KLJUČNE REČI: mračna trijada / HEXACO / Poštenje-Skromnost / narcizam / pol / zaposleni

Psihologija je dugo vremena oklevala u pokušajima operacionalizacije i merenja socijalno averzivnog karaktera, koji se ispoljava kroz ponašanja koja su maladaptivna ali nisu direktno antisocijalna ili u okvirima kliničke patologije. Preovlađujući savremeni pristup podrazumevao je primenu petofaktorskog modela (Costa & McCrae, 1992; Goldberg, 1990), a samim tim i paradigmu da je odsustvom (ili slabije izraženim osobinama) prosocijalnog ponašanja određeno i antisocijalno ponašanje ('odsustvo zdravlja znači bolest'; Yuoli & Chao, 2015; Veselka, Schermer & Vernon, 2012). Ovaj pristup je apriori minimalizovao mogućnost da su koreni aberantnog ispoljavanja kvalitativno drugačiji u bazičnoj strukturi ličnosti. Uprkos različitim primedbama na račun nekritičke primene petofaktorskog modela (Eysenck, 1992), kao i prisustvu faktorskih rešenja bazične strukture ličnosti koja su posebnim faktorom obuhvatala i socijalno nepoželjne osobine (Cloninger, 1994; Telegen, 1993), problem je aktualizovan tek početkom ovog veka.

Ešton i saradnici (Ashton, Lee & Son, 2000) su nakon analize leksičkih studija petofaktorske strukture ličnosti merene na ne-engleskom govornom području u Evropi i Aziji, utvrdili da je za ovaj model ostao neuhvatljiv prostor koji čine opisi amoralnog i društveno neprihvatljivog ponašanja (Lee & Ashton, 2005, 2007, 2012; Lee, Ogunfowora & Ashton, 2005; Veselka et al., 2012). Oni zaključuju da osobine ličnosti, kao što su poštenje, iskrenost, skromnost i izbegavanje pohlepe, čine sadržaj šestog faktora ličnosti Poštenje – Skromnost (Lee & Ashton, 2004, 2012). Na negativnom polu ove dimenzije nalaze se osobine kao što su prevrtljivost, podmuklost, licemernost, gramzivost i sujeta. Pridavanjem ovog faktora petofaktorskom modelu, nastaje šestofaktorski HEXACO model, koji ličnost posmatra kroz šest domena – Poštenje-Skromnost, Emocionalnost, Ekstraverziju, Prijatnost, Savesnost i Otvorenost ka iskustvu. Provere adekvatnosti petofaktorskog i šestofaktorskog modela ličnosti u odnosu na različite oblike maladaptacija (Baiocco et al., 2017; Lee et al., 2013; Veselka, Schremer & Vernon, 2011) su potvrdila da šesti faktor obuhvata fenomene koji su 'iza' prostora petofaktorskog modela i da šestofaktorski model poseduje jaču eksplanatornu i prediktivnu vrednost (de Vries,

de Vries, de Hoogh, & Feij, 2009; Lee & Ashton, 2005; Lee, Ashton, & de Vries, 2005).

Daljim revizijama HEXACO modela, pored uvođenja novog faktora, izmenjen je i sadržaj faktora Emocionalnost (Neuroticizam) i Prijatnost (Ashton and Lee, 2007, 2009). Emocionalnost u novom modelu meri vulnerabilnost, strašljivost, izbegavanje kazne i reaktivnost na ugrožavajući stimulus, odnosno spremnost za emocionalno ulaganje; emocija besa i ljutnje je izmeštena u negativni pol faktora Prijatnost, koji podrazumeva hladnokrnost, strpljivost, fleksibilnost u socijalnim odnosima i spremnost za kompromise i praštanje. Rekli bismo da su negativni emocionalni doživljaj i defanzivna reaktivnost ostali u (negativnom polu) Emocionalnosti, dok je negativna emocionalna ofanzivna reaktivnost, prebačena u negativni pol dimenzije Prijatnost. Ostala tri faktora su uglavnom sličnog sadržaja.

Skoro istovremeno, Paulhus i Williams (2002) uvode u psihologiju konstrukt mračne trijade, takođe nakon analize (pregleda) rezultata niza istraživanja u kojima se dosledno izdvajao nalaz da maladaptivno ponašanje grade zajedničkim dejstvom tri osobine: subklinički narcizam, makijavelizam i subklinička psihopatija. Iako svaka od ovih crta ličnosti čini konceptualno nezavisnu varijablu, one se empirijski preklapaju i daju veći stepen informacija nego kada se posmatraju kao nezavisne (Furnham, Richards, & Paulhus, 2013; Jones & Paulhus, 2011; Paulhus & Williams, 2002). Kao glavne zajedničke osobine ističu se beskrupuloznost i osećanje superiornosti i privilegovanosti, uz odsustvo empatije, dok istraživanja pokazuju da sa velikom verovatnoćom vode u antisocijalno, prestupničko ponašanje (Giammarco & Vernon, 2014; Jakobwitz & Egan, 2006.). Preciznije, makijavelizam podrazumeva hladnokrnovnost i manipulativnost (Christie & Geis, 1970); narcizam podrazumeva grandioznost, osećanje posebnosti i sujete (Raskin & Hall, 1979, 1981, 1988); subklinička psihopatija podrazumeva odsustvo osećanja krivice, empatije i agresivnost (Hare, 1991; Williams, Paulhus & Hare, 2007). U kliničkoj literaturi, narcizam visoko korelira sa narcističkim poremećajem ličnosti *NPD* (Veselka et al, 2012; Emmons, 1987), dok subklinička psihopatija i makijavelizam čine osnovu antisocijalnog poremećaja ličnosti (*APD*; LeBreton, Binning, & Adorno, 2006). Takođe, utvrđeno je da su psihopatija i narcizam značajno determinisani genskom varijansom, dok je makijavelizam pretežno determinisan sredinskom varijansom (Vernon, Villani, Vickers & Harris, 2008). Tome u prilog ide i podatak da makijavelizam, za razliku od ostale dve osobine, nema kliničko poreklo (otuda nema prefiks ‘subklinički’). Novija istraživanja (Paulhus & Jones, 2015) sugerišu da se u osnovi socijalno averzivnog ponašanja, pored ove tri crte nalaze subklinički sadizam (Davies & Hand, 2003; Paulhus & Dutton, 2016), traženje statusnih senzacija (Egan et al., 2005; Visser, Pozzebon & Reina-Tamayo, 2014) i amoral (Knežević, 2003).

U pokušajima da se mračne osobine ‘smeste’ u prostor najčešće primenjivanog petofaktorskog modela, nalazi su skoro jednoglasno ukazivali na relativno slabu plauzabilnost ovog modela (Jakobwitz & Egan, 2006; Jonason, Li, & Teicher, 2010; Paulhus & Williams, 2002). U većini istraživanja utvrđene su negativne korelacije sa dimenzijama Prijatnost i Savesnost, pri čemu je narcizam korelirao i sa Ekstroverzijom, a makijavelizam i psihopatija negativno sa Emocionalnošću. Tako na primer, upoređujući rezultate nekoliko studija, Yuoli & Chao (2015) potvrđuju

pretpostavku da pet postojećih faktora ne obuhvataju konstrukt mraka, dok Paulus i Vilijams (2002) saopštavaju da, uprkos značajnim negativnim korelacijama prvenstveno sa faktorom Prijatnost, postoji mali deo zajedničke varijanse. Rezultati su ukazivali na neophodnost postojanja šestog faktora.

S obzirom da sadržaj dimenzije šestog faktora Poštenje implicira ponašanja koja podrazumevaju mračni karakter, sprovedena su različita istraživanja provere odnosa ova dva modela (Jonason, Kaufman, Webster & Geher, 2013; Knight, 2016; Lee & Ashton 2005; Lee et al., 2013). Li i Ešton (Lee & Ashton, 2005) su potvrdili snažnu značajnu negativnu povezanost mračne trijade i faktora Poštenje. Istovremeno, utvrđeno je da se makijavelizam i psihopatija ponašaju na sličan način, dok narcizam ostvaruje nešto drugačije korelacije sa negativnim polom dimenzije Poštenje – samo sa pohlepom i promenom raspoloženja, ali ne i sa druge dve facete. U Srbiji, u pokušaju određivanja latentnog sadržaja negativnog pola dimenzije Poštenje (Međedović, 2012), utvrđeno je da pored pretpostavljenih faceta, suštinu ove osobine čini manipulativno i bezosećajno ponašanje. Na uzorku kriminalaca (Petrović, Međedović, Savić & Želeskov-Đorić, 2015), negativni pol bazične dimenzije Poštenje se nalazi na vrhu hijerarhije prokriminalnih crta, a zatim se po obuhvatnosti nalazi psihopatija. Kada je reč o odnosu HEXACO modela sa mračnom trijadom, pored negativne povezanosti sa dimenzijom Poštenje, Prijatnost i Savesnost, istraživanja su potvrdila i značajnu negativnu povezanost faktora Emocionalnost sa crtama mračne trijade, prvenstveno sa psihopatijom (Lee & Ashton 2012; Lee et al., 2013; Međedović, 2012, 2016).

Dakle, brojna istraživanja su pokazala da postoji značajna povezanost HEXACO modela i mračne trijade, ali, koliko je nama poznato, ona su uglavnom rađena na studentskoj populaciji (Book, Viser & Volk, 2015; Lee & Ashton, 2005; Lee et al., 2013). Opšte prisutni trend da se istraživanja problema psihologije individualnih razlika rade prvenstveno na studentima ili starijim srednjoškolicima, je potpuno razumljiv i opravdan, ali se može postaviti pitanje u kojoj meri je savremeno znanje o konstruktima ličnosti zapravo znanje o ličnosti mladih ljudi, koji imaju specifičan psihosocijalni i psihofiziološki status. S druge strane, u literaturi se ukazuje na značaj i važnost ispitivanja 'mračne strane' ličnosti u organizacionom kontekstu, kao dispoziciji ka kontraproductivnim oblicima radnog ponašanja (Harms & Spain, 2015). Razlog za to su sve češći korporativni skandali (Smith & Lilienfeld, 2013), kao i sve popularniji i nedovoljno istraženi fenomen "korporativnih psihopata" (Babiak, Neuman & Hare, 2010; Mathieu, Neumann, Hare & Babiak, 2014), kojima su poslovne organizacije veoma privlačne zbog ostvarivanja prestižnih pozicija moći.

Takođe, u nama dostupnoj literaturi, su skoro nezapaženo prikazani rezultati o mogućim polnim razlikama prema merenim crtama ličnosti. Kada je reč o HEXACO modelu (a i kada je reč o većini modela strukture ličnosti), nalazi su vrlo škrti, što ostavlja utisak da se uticaj polnih razlika ostavlja po strani, uprkos značaju na koji ukazuju evolucionisti psiholozi. Iako su radovi o postojanju polnih razlika u odnosu na mračnu trijadu nešto brojniji, i govore o tome da su one primarno odlika muškog pola (Book, et al., 2015), nismo pronašli radove koji govore o polnim razlikama u istraživanjima koja koriste oba modela ličnosti.

Imajući u vidu sve ovo, naš osnovni cilj bio je da utvrdimo prirodu povezanosti između crta HEXACO modela i crta mračne trijade, i to na uzorku odraslih, zaposlenih ljudi oba pola. Smatrali smo da bi bilo interesantno i naučno relevantno utvrditi profil (negativnih osobina) ličnosti odraslih ljudi, koji su psihosocijalno ostvareni, materijalno samostalni, i kao takvi čine osnovu prosocijalne komponente društva. Upoređivanjem sa nalazima dobijenim na studentima, ali i osuđencima, moguće je stvoriti jasniju sliku o potencijalnim razlikama u ispoljavanju socijalno nepoželjnog ponašanja, iskazanog odnosom dva modela. Drugi cilj je bio utvrditi da li se merene osobine ličnosti značajno različito raspoređuju u merenom prostoru u odnosu na polnu pripadnost. Naime, imajući u vidu evolucionu paradigmu o suštinski različitim reproduktivnim pozicijama muškaraca i žena i sledstvenim razlikama u mehanizmima psihološke adaptacije –što se svakako odnosi i na osobine koje pripadaju mračnoj trijadi (Buss, 2015) - očekivano je da se te polne razlike ispoljavaju kroz različite povezanosti merenih crta ličnosti.

METOD

Uzorak

Testirano je 350 klinički zdravih i neosuđivanih ispitanika (115 muškaraca i 234 žena) zaposlenih u privatnom i državnom sektoru u Republici Srbiji (AP Vojvodina i Beograd), prosečne starosti 40.45 godina (SD=9.9). Reč je o prigodnom uzroku, ispitanici su dobrovoljno rešavali testove papir-olovka metodom i regrutovani su u svojim radnim organizacijama. Testiranje je obavljeno prema standardnoj metodološkoj proceduri i testovnim uputstvima, uz poštovanje uslova anonimnosti, za vreme pauze. S obzirom da se u skladu sa ‘elektronskim vremenom’ u kojem živimo, u istraživanjima sve češće koristi online testiranje (Međedović & Petrović, 2016; Međedović & Petrović, 2017), koje uprkos nesumnjivoj ekonomičnosti povlači značajna metodološka ograničenja (mi zapravo ne znamo ko je popunjavao upitnik, da li je jedan ispitanik popunio više upitnika, sa kojim ciljem i slično), smatrali smo da je vrlo značajno lično testirati ‘realne’ ispitanike u realnim okolnostima (‘licem u lice’).

Instrumenti

Za merenje Mračne trijade korišćena je skala SD3 (Jones & Paulhus, 2014) koja meri tri crte ličnosti – narcizam, makijavelizam i psihopatiju. Reč je o petostepenoj skali Likertovog tipa koja se sastoji od 27 ajtema. Za merenje svake osobine je namenjeno 9 stavki, a računa se i ukupan skor na skali. Za merenje bazičnih osobina ličnosne strukture, korišćen je inventar HEXACO–60 (Ashton & Lee, 2009) koji se sastoji od 60 tvrdnji i od ispitanika se traži da na skali od 1 do 5 izrazi koliko se konkretna stavka odnosi na njih lično. Za merenje svake dimenzije ličnosti, namenjeno je po 10 tvrdnji, koje obuhvataju po četiri facete. Pouzdanost svih skala merena na konkretnom uzorku se nalazi u Tabeli 1.

Statistička obrada

Za utvrđivanje povezanosti između merenih varijabli, koristili smo bivarijatnu korelacionu analizu, kao i kanoničku korelacionu analizu; za utvrđivanje latentnog sadržaja i grupisanja varijabli u merenom prostoru prema izolovanim komponentama, koristili smo analizu glavnih komponenti (sa *varimax* rotacijom); za utvrđivanje polnih razlika, korišćena je kanonička diskriminaciona analiza i kanonička korelaciona analiza na poduzorcima.

REZULTATI

Odgovor na prvi cilj istraživanja – povezanost HEXACO modela i mračne trijade

U Tabeli 1, prikazani su rezultati utvrđenih interkorelacija, kao i deskriptivne statistike i pouzdanosti skala, merenim metodom interne konzistencije, računanjem Kornbahovog Alfa koeficijenta.

Tabela 1. Interkorelacije, deskriptivna statistika i pouzdanost skala za merenje osobina
 Mračne trijade i HEXACO modela

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	AS	SD	α
1. Poštenje										3.75	.60	.67
2. Emocionalnost	.004									3.09	.58	.67
3. Ekstraverzija	-.06	-.14**								3.40	.54	.69
4. Prijatnost	.23**	-.06	-.04							3.26	.57	.69
5. Savesnost	.17**	.01	.16**	-.03						3.85	.55	.72
6. Otvorenost	.04	.10	.18**	.04	.17**					3.50	.66	.72
7. Makijavelizam	-.39**	-.03	-.07	-.11*	-.18**	-.13*				2.92	.67	.75
8. Narcizam	-.39**	-.06	.46**	-.16**	.08	.08	.25**			2.75	.57	.68
9. Psihopatija	-.43**	-.12*	.05	-.25**	-.25**	-.10	.41**	.35**		1.89	.60	.73
10. MRAČNA TRIJADA	-.54**	-.09	.18**	-.23**	-.16**	-.07	.77**	.69**	.78**	2.52	.46	.82

* $p < .05$; ** $p < .01$

Može se primetiti da su svi skorovi umereno izraženi i da su aritmetičke sredine na dimenzijama mračne trijade niže nego na HEXACO dimenzijama. Najizraženija je Savesnost (AS=3.85), dok je najmanji prosečan skor ostvaren na psihopatiji (AS=1.89).

Kada je u pitanju pouzdanost skala, može se zaključiti da je ona zadovoljavajuća za sve dimenzije i da se kreće oko 0.7. Ipak, nešto malo niže pouzdanosti prvenstveno dimenzija iz HEXACO modela, mogu se objasniti time što se veoma široke crte mere sa relativno malim brojem stavki. U tom smislu, i sami autori modela (Ashton & Lee, 2009) ukazuju da je očekivano da skraćena verzija HEXACO – 60 ima nešto slabije metrijske karakteristike u odnosu na dužu, upravo zbog nesrazmernog odosa između širine domena dimenzije i broja stavki.

1) Bivarijatna korelaciona analiza

Na osnovu rezultata koji su prikazani u Tabeli 1, može se primetiti da su sve tri osobine kao i ukupan skor na skali SD3 značajno negativno povezane sa dimenzijom Poštenje. Pored ukupnog skora, najveći intezitet povezanosti ima psihopatija, a onda narcizam i makijavelizam. Pored toga, sve tri osobine su u nešto nižem intezitetu povezane negativno i sa osobinom Prijatnost, pri čemu najjači intezitet ostvaruje psihopatija. Sa osobinom Savesnost su negativno povezane psihopatija i makijavelizam, kao i ukupan skor na SD3 skali, ali ne i narcizam. Makijavelizam je jedina osobina koje je u slaboj negativnoj korelaciji sa osobinom Otvorenost ka iskustvu, psihopatija je jedina osobina koja je u slaboj negativnoj korelaciji sa osobinom Emocionalnost, dok je narcizam pozitivno i umereno povezan sa osobinom Ekstraverzija. Kada su u pitanju interkorelacije osobina mračne trijade, može se primetiti da su one niske do umerene, a najviša je između psihopatije i makijavelizma ($r=-.41$), dok su narcizam i makijavelizam najniže povezane ($r=.25$). Sve tri osobine imaju umereno visoke korelacije sa ukupnim skorom mračne trijade.

2) Kanonička korelaciona analiza (CCA)

Kako bi se bolje objasnila i razumela povezanost između dve grupe osobina, sprovedena je kanonička korelaciona analiza. Iz Tabele 2 se može primetiti da su dobijene tri statistički značajne kanoničke funkcije, ali kako treća funkcija objašnjava svega 0,3 % varijanse ($r^2=.029$), biće intepretirane samo prve dve funkcije. Prva funkcija objašnjava oko 37% ($r^2=.373$), a druga 24% ($r^2=.240$) varijanse povezanosti između dva skupa osobina.

Kada se posmatraju kanonička zasićenja (Tabela 2), može se primetiti da su ona na obe funkcije za sve tri osobine mračne trijade preko 0,3, ali da prvu funkciju dominantno grade narcizam ($r^2=.837$) i psihopatija ($r^2=.465$). Makijavelizam učestvuje sa svega 16% varijanse ($r^2=.161$) u građenju prve kanoničke funkcije. Sa druge strane, kada su u pitanju osobine iz HEXACO modela, prvoj funkciji doprinose Ekstraverzija ($r^2=.33$), nisko Poštenje ($r^2=.682$), i vrlo slabo niska Prijatnost ($r^2=.120$).

Za razliku od prve, na drugoj funkciji su se polarizovale osobine mračne trijade, pri čemu su pozitivni polovi HEXACO osobina koje definišu funkciju na istom polu sa narcizmom. Kao što se u Tabeli 2 vidi, u izgradnji druge funkcije najveći doprinos od mračnih osobina uz psihopatiju ($r^2=.357$) daje makijavelizam ($r^2=.355$), i one jedine od svih varijabli čine negativni pol funkcije. Narcizam učestvuje svega sa 14% varijanse i to sa kanoničkim zasićenjem ($r=.391$) obrnutog smera u odnosu na druge dve osobine iz modela. Od HEXACO osobina, drugoj funkciji pripadaju, takođe na suprotnom polu, Ekstraverzija ($r^2=.501$), Savesnost ($r^2=.423$), kao i vrlo malo Otvorenost ($r^2=.158$) i Poštenje ($r^2=.143$).

Tabela 2. Rezultati kanoničke korelacione analize osobina Mračne trijade i HEXACO osobina

Dimenzije	Funkcija 1		Funkcija 2	
	β	r	β	r
Makijavelizam	-.135	-.401	-.521	-.596
Narcizam	-.753	-.915	.756	.391
Psihopatija	-.362	-.682	-.653	-.598
Poštenje	.740	.826	.296	.379
Emocionalnost	.095	.155	.182	.100
Ekstraverzija	-.523	-.577	.653	.711
Prijatnost	.184	.347	.174	.199
Savesnost	-.048	.087	.471	.651
Otvorenost	-.034	-.014	.160	.398
Wilk's λ	.463		.738	
Kanonička korelacija	.611		.490	
$\chi^2(df)$	261.99** (18)		103.34** (10)	

Napomena: β = Standardizovani kanonički koeficijenti; r = kanonička zasićenja

* $p < .05$; ** $p < .01$

3) Analiza glavnih komponenti (PCA)

U cilju analize latentnog prostora osobina mračne trijade i HEXACO crta ličnosti, sprovedena je analiza glavnih komponenti sa *varimax* rotacijom i ekstrahovane su tri komponente koje zajedno objašnjavaju 56.1% varijanse. Prvu komponentu ($\sigma^2=25.75$) zasićuju sve tri osobine mračne trijade, kao i negativni polovi bazičnih osobina Poštenje i Prijatnost. Ekstraverzija, Savesnost i Otvorenost ka iskustvu, sa svojim pozitivnim polovima, imaju najviša zasićenja na drugoj komponenti, koja objašnjava oko 18% ukupne varijanse. Međutim, treba obratiti pažnju da narcizam pozitivno zasićuje i drugu komponentu za nijansu niže nego što to čini u odnosu na prvu. U tom smislu, može se primetiti (Tabela 3) da narcizam na prvom mestu deli latentni prostor sa druge dve mračne dimenzije, niskim Poštenjem i niskom Prijatnošću, a kada se taj deo varijanse parcijalizuje, on gradi komponentu sa pozitivnim polovima bazičnih osobina Ekstraverzija, Savesnost i Otvorenost ka iskustvu. Na trećoj komponenti ($\sigma^2=12.54$) najviše zasićenje ima samo bazična osobina Emocionalnost.

Tabela 3. Rotirana matrica komponenti na osobinama Mračne trijade i HEXACO modela

	Komponente			h^2
	1	2	3	
Poštenje	-.765	-.012	-.086	.593
Emocionalnost	-.036	-.032	.871	.762
Ekstraverzija	.156	.762	-.290	.689
Prijatnost	-.446	-.101	-.365	.342
Savesnost	-.292	.570	.095	.420
Otvorenost	-.125	.556	.310	.421
Makijavelizam	.667	-.237	-.024	.501
Narcizam	.614	.557	-.136	.705
Psihopatija	.766	-.104	-.144	.618

Napomena: h^2 = komunalitet

Provera drugog cilja istraživanja – utvrđivanje polnih razlika
 u odnosu na merene varijable

1) Kanonička diskriminativna analiza

Kako bi se odgovorilo na drugi cilj istraživanja koji se odnosi na utvrđivanje polnih razlika na dva modela crta ličnosti, sprovedena je kanonička diskriminativna analiza. U Tabeli 4 se može videti da je dobijena jedna statistički značajna diskriminativna funkcija, koja objašnjava svega 8% ($r^2=.08$) grupnih razlika prema polu. Te razlike, sa koeficijentima višim od 0.4, grade emocionalnost pozitivno i psihopatija negativno, što se uočava iz matrice strukture u Tabeli 4. Kao što se može videti na osnovu položaja centroida grupa na diskriminativnoj funkciji (Tabela 5), žene se nalaze na pozitivnom a muškarci na negativnom polu dimenzije. Na osnovu dobijene funkcije je 71% ispitanika uspešno razvrstano u odgovarajuće grupe.

Tabela 4. Karakteristike kanoničke funkcije, matrica strukture

	Funkcija
Emocionalnost	.803
Psihopatija	-.592
Poštenje	.201
Otvorenost	.188
Makijavelizam	-.184
Savesnost	.162
Prijatnost	.086
Narcizam	-.081
Ekstraverzija	.081
Latentni koren	.088
Kanonička korelacija	.284
Vilksova λ	.898
$\chi^2(df)$	37.04 ^{**} (12)

* $p < .05$; ** $p < .01$

Tabela 5. Položaj centorida grupa na funkciji

Pol	Funkcija
Muškarci	-.639
Žene	.311

2) Korelaciona analiza na poduzorcima žena i muškaraca:

Da bismo utvrdili da li se odnos između merenih crta ličnosti i osobina mračne trijade menja u odnosu na pol ipitanika, analizirane su njihove povezanosti na muškom i ženskom poduzorku. Iako se iz Tabele 6 može učiniti da postoji mnogo razlika u visinama i značajnostima koeficijenata korelacije, značajne razlike su dobijene samo u dva slučaja i ti koeficijenti su zadebljani. Naime, statistički značajne razlike u koeficijentima korelacije između muškaraca i žena su dobijene kod povezanosti osobina Ekstraverzije i Prijatnosti sa psihopatijom. Ekstraverzija je

statistički značajno pozitivno više povezana sa psihopatijom na muškom poduzorku ($r=.201$, $p<.05$), dok na ženskom ona nije značajna ($r=-.014$, $p>.05$). Sa druge strane, na ženskom poduzorku je dobijena negativna korelacija osobine Prijatnost sa psihopatijom ($r=-.307$, $p<.01$), što nije slučaj na muškom poduzorku ($r=-.118$, $p>.05$).

Tabela 6. Interkorelacije osobina Mračne trijade i HEXACO modela na muškom i ženskom poduzorku

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	AS		SD		α	
											M	Ž	M	Ž	M	Ž
1. Poštenje		-.17	-.12	.12	.03	-.06	-.41**	-.38**	-.39**	-.50**	3.67	3.79	.61	.60	.67	.71
2. Emocionalnost	.03		-.14	.12	-.32**	.19*	.05	.06	-.03	.04	2.80	3.21	.45	.57	.61	.69
3. Ekstraverzija	-.05	-.17*		-.07	.26**	.25**	.06	.48**	.20*	.29**	3.37	3.41	.53	.54	.67	.69
4. Prijatnost	.29**	-.11	-.01		-.04	-.05	-.14	-.05	-.12	-.13	3.23	3.28	.56	.56	.70	.82
5. Savesnost	.24**	.13	.09	-.03		.06	-.15	.04	-.25**	-.16	3.80	3.88	.58	.53	.75	.71
6. Otvorenost	.10	.01	.15*	.09	.23**		-.07	.09	-.13	-.06	3.42	3.54	.73	.62	.76	.70
7. Makijavelizam	-.38**	-.04	-.11	-.12	-.18**	-.16*		.44**	.45**	.83**	3.01	2.89	.69	.66	.76	.74
8. Narcizam	-.42**	-.13	.44**	-.19**	.10	.08	.19**		.39**	.74**	2.78	2.73	.52	.58	.65	.71
9. Psihopatija	-.44**	-.09	-.01	-.31**	-.25**	-.07	.37**	.33**		.78**	2.12	1.79	.59	.57	.68	.74
10. MRAČNA TRLJADA	-.56**	-.11	.13	-.27**	-.15*	-.07	.75**	.67**	.76**		2.63	2.47	.47	.44	.82	.81

* $p<.05$; ** $p<.01$

Napomena: U gornjoj dijagonali se nalaze koeficijenti korelacije na muškom poduzorku, a u donjoj na ženskom; Zadebljani su koeficijenti koji su statistički značajno različiti na muškom i ženskom poduzorku; M=muškarci; Ž=žene;

3) Kanonička korelaciona analiza na poduzorku žena i poduzorku muškaraca

U skladu sa istim ciljem, sprovedene su i kanoničke korelacione analize na muškom i ženskom poduzorku. Kao što se može videti u Tabeli 7, na oba poduzorka su dobijene dve statistički značajne kanoničke funkcije. Na ženskom poduzorku, prva funkcija objašnjava 36% varijanse ($r^2=.395$), a druga 27% varijanse ($r^2=.271$). Kod muškaraca dve funkcije objašnjavaju 63% varijanse povezanosti crta Mračne trijade i HEXACO osobina, od čega prva obuhvata 42% ($r^2=.415$), a druga 21% ($r^2=.212$).

Kanonička zasićenja i standardizovani kanonički koeficijenti na muškom i ženskom poduzorku su dati u Tabeli 7. Na ženskom poduzorku je situacija ista kao i na ukupnom, što nije neočekivano s obzirom da je 66% ispitanika ženskog roda, te prvu kanoničku funkciju dominantno grade narcizam i psihopatija sa jedne, a Ekstraverzija, nisko Poštenje i niska Prijatnost sa druge strane. Čak 90% ($r^2=.898$) varijanse narcizma i oko 67% ($r^2=.669$) negativnog pola osobine Poštenje učestvuju u izgradnji prve funkcije. Makijavelizam sa svega oko 15% varijanse daje doprinos prvoj funkciji, sa kanoničkim zasićenjem od .375. Oko 35% ($r^2=.354$) psihopatije učestvuju u prvoj funkciji, dok sa svojih 48% ($r^2=.479$) varijanse, zajedno sa makijavelizmom ($r^2=.379$) doprinosi drugoj kanoničkoj funkciji. Narcizam učestvuje u izgradnji druge funkcije sa svega 10% varijanse i to sa kanoničkim zasićenjem obrnutog smera ($r=.317$) u odnosu na druge dve osobine trijade. Od HEXACO

osobina ličnosti, drugu kanoničku funkciju grade nisko Poštenje, niska Savesnost i niska Ekstraverzija, kao i vrlo malo niska Prijatnost i Otvorenost ka iskustvu.

Tabela 7. Rezultati kanoničke korelacione analize osobina
 Mračne trijade i HEXACO osobina

Dimenzije	ŽENE				MUŠKARCI			
	Funkcija 1		Funkcija 2		Funkcija 1		Funkcija 2	
	β	r	β	r	β	r	β	r
Makijavelizam	-.115	-.375	-.470	-.616	-.089	-.598	.643	.452
Narcizam	-.834	-.948	.645	.317	-.589	-.843	-.976	-.483
Psihopatija	-.279	-.595	-.731	-.692	-.549	-.819	.535	.445
Poštenje	.746	.818	.293	.457	.657	.733	-.321	-.226
Emocionalnost	.158	.216	.061	-.001	.054	-.038	-.309	-.078
Ekstraverzija	-.469	-.554	.642	.674	-.690	-.622	-.604	-.709
Prijatnost	.197	.408	.248	.308	.053	.163	-.232	-.233
Savesnost	-.129	.007	.511	.654	.370	.200	-.523	-.593
Otvorenost	-.028	-.042	.069	.335	.229	.036	-.245	-.454
<i>Wilk's λ</i>	.429		.709		.443		.757	
<i>Kanonička korelacija</i>	.629		.521		.644		.460	
$\chi^2(df)$	187.77**(18)		76.19**(10)		85.56**(18)		29.26**(10)	

Napomena: β = Standardizovani kanonički koeficijenti; r = kanonička zasićenja

* $p < .05$; ** $p < .01$

Ipak, kod muškaraca je struktura dve kanoničke funkcije nešto malo drugačija u odnosu na ukupan uzorak i na ženski poduzorak. Konkretno, na osnovu kanoničkih zasićenja koji su svi preko .4 (Tabela 7), može se primetiti da sve tri mračne osobine učestvuju u izgradnji obe funkcije. 67% varijanse psihopatije ($r^2 = .671$), 71% narcizma ($r^2 = .711$) i 36%, varijanse makijavelizma ($r^2 = .357$) je obuhvaćeno prvom funkcijom. Sa druge strane, od HEXACO osobina, kanonička zasićenja preko 0.3 imaju samo nisko Poštenje ($r = .657$) i Ekstraverzija ($r = -.622$), dok je Prijatnost vrlo slabo povezana sa prvom funkcijom ($r = .163$), kao što je to slučaj na celom uzorku i ženskom poduzorku.

Oko 20% varijanse sve tri osobine je obuhvaćeno drugom kanoničkom funkcijom, dok je kanoničko zasićenje narcizma ($r = -.483$) obrnutog smera u odnosu makijavelizam ($r = .452$) i psihopatiju ($r = .483$). Na istom polu sa narcizmom, nalaze se Ekstraverzija ($r^2 = .502$), pozitivan pol osobine Savesnost ($r^2 = .352$) i pozitivan pol osobine Otvorenost ka iskustvu ($r^2 = .206$). Ipak, za razliku od ukupnog uzorka i ispitanica, na muškom poduzorku osobina Poštenje ne deli sa drugom kanoničkom funkcijom ni 10% varijanse ($r^2 = .051$).

DISKUSIJA

Osnovni cilj rada bio je da na uzorku odraslih, zaposlenih ispitanika oba pola, proverimo da li, koliko i na koji način, HEXACO model obuhvata osobine mračne trijade. Istraživanjem su dobijeni sledeći značajni nalazi:

Prvo, crte mračne trijade i HEXACO dimenzije dele značajni deo zajedničke varijanse, i to primarno kroz faktore negativnog pola dimenzija Poštenje i u

nešto manjoj meri, Prijatnosti, što je uglavnom podudarno sa nalazima dobijenim na studentima (Lee et al., 2013; Knight, 2016). Drugo, narcizam se ponaša drugačije od ostale dve mračne crte i ne mora nužno imati socijalno aberantnu konotaciju, što je takođe utvrđeno i u ranijim istraživanjima (Hill & Lapsley, 2011; Nevicka et al., 2013; Rauthman & Kolar, 2013).

Kada je reč o polnim razlikama posmatranim kroz interkorelacije svih merenih osobina, one su dobijene u odnosu na oba merena konstrukta. Kod muškaraca sve tri osobine mračne trijade dele veći procenat zajedničke varijanse sa negativnim polom crte Poštenje i Ekstraverzije, dok je kod žena procenat zajedničke varijanse niži i definisan je prvenstveno narcizmom, niskim Poštenjem, niskom Ekstraverzijom, ali i niskom Prijatnošću. Kod oba pola, makijavelizam ima najslabiji doprinos u izgradnji funkcije koju definišu sve negativne osobine, a narcizam najjači. Prema diskriminativnoj analizi, muškarce u značajno većoj meri odlikuje psihopatija od žena, dok žene u značajno većoj meri ispoljavaju osobine dimenzije Emocionalnost od muškaraca.

U odnosu na uzrast ispitanika, utvrđeno je da suprotno svim dosadašnjim istraživanjima, bazična crta Emocionalnost ne deli isti prostor sa ostalim merenim osobinama. Takođe, osobina Savesnost se nije pokazala značajnom crtom u određivanju profila kojeg grade negativne osobine oba modela.

Povezanost HEXACO modela i mračne trijade

Naš osnovni nalaz jeste da mračna trijada i HEXACO model dele značajan deo ukupne varijanse (56%), odnosno, HEXACO model u značajnoj meri obuhvata socijalno averzivni karakter. Ovaj odnos se gradi prvenstveno kroz negativni pol bazične osobine Poštenje, što je u skladu sa ranijim istraživačkim nalazima (Paulhus & Williams, 2002; Lee & Ashton, 2004). Prema rezultatima bivarijantne korelacione analize (izražen kompozitnim skorom SD3), osobine mračnog karaktera su u nešto slabijoj meri prisutne i u crtama niske Prijatnosti, Ekstraverzije i niske Savesnosti. Evidentno je, međutim, da se osobine mračne trijade međusobno razlikuju prema dimenzijama HEXACO sa kojima su povezane. Psihopatija i makijavelizam se ponašaju donekle uniformno, te je na primer, nedostatak Savesnosti u prostoru ukupnog ‘mraka’ primarno određen njihovim delovanjem, dok je Ekstravertnost određena primarno narcizmom.

Ovaj nalaz je takođe u skladu sa postojećim istraživačkim rezultatima (Veselka et al., 2012) i može se dovesti u vezu sa konceptualizacijom konstrukta mračne trijade, koja podrazumeva jedinstvenost svake crte unutar konstrukta (Furnham, Richards, & Paulhus, 2013; Paulhus & Jones, 2015; Veselka, Giammarco & Vernon 2014) ili njihovu nedeljenu varijansu. Tako na primer, istraživanja su pokazala da makijavelizam, psihopatija i narcizam različito koreliraju sa varijablama, kao što su: različite forme agresije, amorala, empatije, impulsivnosti (Jonason, Kavanagh, Webster & Fitzgerald, 2011; Jones & Paulhus, 2010; Jones, Woodman, Barlow & Roberts, 2016; Lee et al., 2013). Konzistentnost nalaza, dovela je do toga da, s jedne strane, autori smatraju da su makijavelizam i psihopatija srž socijalno averzivnog

ponašanja, dok narcizam ima ‘svetliju’ prirodu (Morf, Horvath & Torchetti, 2011; Rauthmann & Kolar, 2013). S druge strane, postoje istraživanja (Glenn & Sellbom, 2014) koja pokazuju da je konstrukt mračne trijade zapravo drugo ime za psihopatiju, jer ova osobina objašnjava 100% zajedničke varijanse. Paulus i Vilijams (Paulhus & Williams, 2002) navode da se interkorelacije kreću od $r=.25$ (narcizam/makijavelizam), $r=.31$ (psihopatija/makijavelizam) do $r=.50$ (psihopatija/narcizam). Na našem uzorku, dobijene su iste vrednosti između narcizma i makijavelizma, kao i između makijavelizma i psihopatije, a nešto niža između narcizma i psihopatije. Međutim, korelacije svih crta sa ukupnim skorom SD3 su znatno veće od onih koji navode autori mračne trijade, što govori u prilog paradigmi o posebnom konstrukt.

Divergentno koreliranje crta mračne trijade u prostoru sa HEXACO osobinama, jasnije je vidljiv nakon kanoničke korelacione analize. Na celokupnom uzorku zaposlenih, u zavisnosti od stepena dominacije izraženosti narcizma s jedne strane, odnosno makijavelizma i psihopatije s druge strane, razlikuju se dva obrasca aberantne ličnosti, ali, u nešto slabijoj meri, i obrazac socijalno adaptibilne ličnosti. Prvi oblik maladaptivne ličnosti (37% varijanse, Tabela 2) čine ekstravertni nepošteni narcisi psihopatske prirode, koji su neprijatni u interpersonalnim odnosima. Najjači doprinos ovoj funkciji ima narcizam. Drugi oblik (24% varijanse, Tabela 2) čine nepošteni makijavelisti psihopatski strukturirani, koji su nesavesni introverti. Nasuprot njima, nalaze se pošteni narcisi, koji su ekstravertni, savesni i otvoreni ka iskustvu. Identična slika dobijena je na poduzorku žena.

Međutim, ukoliko drugu izdvojenu kanoničku funkciju, čitamo sa aspekta drugog pola, možemo reći da ona podrazumeva osobine ličnosti koje su poželjne u socijalnim relacijama, posebno u okviru poslovnog okruženja. Obzirom da je ova funkcija determinisana parcijalizovanim narcizmom, nazvali bismo je dimenzijom ‘svetlog’ narcizma, o čemu govore i ranija istraživanja (Morf, Horvath & Torchetti, 2011; Pincus & Roche, 2011; Međedović & Petrović, 2015). Za razliku od nalaza koji su dobijeni na studentima, u ovom istraživanju nismo dobili rezultate koji govore o karakterističnoj afektivnoj komponenti mračne trijade. Naime, bazična osobina Emocionalnost ne gradi ni jednu dimenziju ‘mračnog’ prostora (ali ni ‘svetlog’), što znači da neosetljivost na fizičko kažnjavanje, odsustvo anksioznosti i empatije nisu diferencijalne osobine. To je neočekivan nalaz i suprotan većini prethodnih istraživanja (Ashton, Lee & de Vries, 2005; Lee et al., 2013), jer se upravo odsustvo emocionalnosti navodi kao jedna od ključnih osobina socijalno averzivnog karaktera. Argument u prilog tome jesu mnogobrojne istraživačke studije u kojima su direktno dovodeni u vezu osobine mračne trijade i različite forme emocionalnosti, kao što su empatija i sposobnost afektivnog vezivanja (Book et al., 2015; Jonason, Lyons & Bethell, 2014; Jonason & Krause, 2013; Wai & Tiliopoulos, 2012.). Isto tako, faktor Neuroticizam petofaktorskog modela je u nekim istraživanjima značajno negativno korelirao sa mračnom trijadom, posebno sa psihopatijom (Paulhus & Williams, 2002).

Na našem uzorku, značajna je uloga bazične crte Prijatnost, koja na svom negativnom polu podrazumeva osobinu agresivnosti i besa, kao i teške naravi, rigidnost i sujetnost, ali prvenstveno u sadejstvu sa narcizmom, i kod žena. To nas

navodi na zaključak da je kod odraslih osoba sa osobinama averzivnog karaktera u poslovnom kontekstu, karakteristična odlika afekta - izraženost besa i teške naravi (ofanzivna emocionalnost), pre nego nedostatak empatije.

Otvorenost ka iskustvu, kao i Savesnost, kod zaposlenih ne ostvaruju značajan uticaj u određivanju povezanosti mračne trijade i HEXACO, naprotiv: ove osobine grade suprotni pol ‘mraka’, odnosno ‘svetli’ narcistički profil zaposlenih, kako muškaraca, tako i žena.

Moguće je da je ovaj nalaz određen karakteristikama uzorka, ali obzirom da nije postojala kontrolna grupa nezaposlenih, nije moguće doneti validan zaključak. Ipak, ako imamo u vidu rezultate koje su autori modela HEXACO dobili na uzorku studenata (Lee et al., 2013), jasno je da su ključne razlike u profilima vezane za ispoljavanje osobine Emocionalnost (negativno korelira sa ukupnim skorom i psihopatijom), Savesnost i Otvorenost ka iskustvu (negativno koreliraju sa svim osobinama mračne trijade osim sa narcizmom). Takođe, profil HEXACO crta koji je izdvojen na uzorku osuđenika – recidivista (samo muškarci) u Srbiji (Međedović, 2017) pokazuje da, osim značajne povezanosti sa negativnim polom osobine Poštenje i u nešto manjoj meri Prijatnost, antisocijalno ponašanje značajno negativno korelira sa crtama Emocionalnost i Savesnost.

Primena metoda PCA daje uvid u latentnu strukturu pozicioniranja svih varijabli u merenom prostoru, posebno kada je reč o divergentnom učešću osobina mračne trijade i bazične crte Emocionalnost. Mračna trijada i HEXACO osobine objašnjavaju više od polovine ukupne varijanse (56,1% varijanse, Tabela 3). Pritom, ovaj odnos je definisan prvim apstrahovanim faktorom (četvrtina varijanse) kojeg čine sve tri crte mračne trijade, zajedno sa negativnim polovima bazičnih osobina Poštenje i Prijatnost.

Međutim, drugi faktor (18% varijanse, Tabela 3), određuju narcizam, ekstraverzija, ali i pozitivni polovi osobina Savesnost i Otvorenost ka iskustvu. Jasno je da je ovaj faktor podudaran sa dimenzijom koju smo definisali kao ‘svetli’ narcizam. Treći faktor određuje isključivo bazična osobina Emocionalnost, što je dodatni argument u prilog hipotezi o specifičnosti uzorka.

Dobijeni nalaz može ukazivati na to da narcizam, kao samostalna interpersonalna crta ličnosti, ne mora nužno biti socijalno averzivna osobina, i da čini neophodni i poželjni oblik adaptibilnog ponašanja. To dalje potvrđuje pretpostavke da je narcizam heterogena crta, pri čemu su samo neke osobine deo nepoželjnog ponašanja (Petrović & Međedović, 2016; Barry & Wallace, 2010; Hill & Lapsley, 2011). U našem istraživanju, oba primenjena statistička postupka ukazuju na dvostruko lice narcizma: u kanoničkoj analizi, narcizam ima najjači doprinos u izgradnji funkcije koja obuhvata i nisko Poštenje, ali isto tako i u izgradnji druge funkcije, samo u suprotnom smeru. PCA izdvaja samostalan ‘svetli’ faktor. Da to nije odlika svojstvena ljudima koji su testirani u poslovnom okruženju, pokazuje i studija rađena online na uzorku od oko 400 ispitanika u kasnim dvadesetim godinama (Međedović & Petrović, 2017), a koja pokazuje da se osobine narcizma izdvajaju od osobina makijavelizma, psihopatije i sadizma (suštine socijalno averzivnog karaktera). Tako na primer, sumirajući rezultate različitih istraživačkih

studija koje su pokazale dosledno različito koreliranje narcizma u odnosu na ostale dve crte mračne trijade prema merenim konstruktima (Petrides et al., 2011), grupa autora (Veselka, Giammarco & Vernon 2014) zaključuje da mogu postojati dva razloga za to: prvi je da stavke koje mere narcizam ne obuhvataju socijalno nedopustivo ponašanje ili da one opisuju upravo socijalno adaptibilno ponašanje; drugi proizilazi iz prvog – narcizam je multidimenzionalni konstrukt (grandiozni, vulnerabilni, svetli-adaptibilni, maladaptivni) pa bi daljim istraživanjima trebalo modifikovati stavke narcizma (Brown et al. 2009). Međutim, treba imati u vidu da su simptomi NPD ‘pretočeni’ u stavke narcizma (NPI - 40), i da je dimenzionalnim pristupom izbegnuta apriori patocentričnost (Raskin & Terry, 1988). Takođe, rezultati niza istraživanja, u kojima je primenjivan isti upitnik NPI - 40, govore o porastu narcizma u opštoj populaciji (Twenge, 2008), do mere da se ‘ljuljaju’ kriterijumi aberantnosti, što dovodi do pitanja: gde je granica socijalno poželjnog i narcistički deformisanog (patološkog) samoljublja (Krueger et al., 2011; Miller & Campbell, 2008; Nevicka, De Hoogh, VanVianen, & TenVelden, 2013). Naši nalazi ipak ukazuju na pretežni averzivni deo varijanse ove crte, što ide u prilog postojećoj paradigmi o taksonomiji narcizma (Miller, Gentile, Wilson, & Campbell, 2013).

Polne razlike

Primenom diskriminativne analize, utvrđeno je da se zaposleni muškarci i žene, u slaboj meri ali ipak značajno, razlikuju samo u odnosu na stepen izraženosti psihopatije i Emocionalnosti, što je u skladu sa evolucionom teorijom i mnogobrojnim istraživačkim studijama (Buss, 2015; Buss & Plomin, 2014). Psihopatija, koja je odlika muškaraca je, prema našim rezultatima, povezana sa njihovom ekstravertnom prirodom, dok je kod žena ova osobina povezana sa nisko izraženom osobinom Prijatnost. Odnosno, kod muškaraca, psihopatske osobine su izražene kroz temeperamentalnu socijabilnost (sigurnost u sebe, spremnost za preuzimanje rizika), dok su kod žena ispoljene kroz odsustvo altruizma, negativnu ofanzivnu emocionalnost, kao što su bes i rigidnost u socijalnim relacijama. U prethodnim istraživanjima, Ešton i Li (Ashton & Lee, 2013) su upoređujući postignuća na HEXACO skali između muškaraca i žena, utvrdili da je efekat razlike prisutan na dimenziji Emocionalnost, kao i u nešto blažoj meri na dimenziji Poštenje, i to u korist žena. Takođe, oni potvrđuju ranije rezultate da muškarci ostvaruju značajne veće skorove na svim osobinama mračne trijade (Lee & Ashton, 2005).

Primenom kanoničke korelacione analize, u našem istraživanju utvrđeno je da je kod žena odnos između merenih varijabli identičan kao na celokupnom uzorku, što možemo dovesti u vezu s tim da su one činile dve trećine uzorka. Za razliku od muškaraca, gde sve tri osobine mračne trijade doprinose prvoj funkciji i dele veći procenat zajedničke varijanse sa HEXACO crtama nego na poduzorku žena, kod žena prvu funkciju čini čak 90% varijanse narcizma i samo 15% makijavelizma. Makijavelizam kod oba pola ima najslabiji doprinos od sve tri crte mračne osobine, što možda (neočekivano) govori o ‘nepoželjnosti’ ove osobine u poslovnom okruženju. Negativan pol osobine Poštenje i Ekstraverzija su zajednička odlika oba

pola, ali je samo kod žena prisutna i niska Prijatnost. Drugu funkciju kod oba pola čine osobine ‘svetlog’ narcizma. Takođe, dimenzija Emocionalnost nije u merenom prostoru ni kod žena ni kod muškaraca.

Ovi rezultati govore o tome da postoje polne razlike koje definišu način ispoljavanja amoralnog i socijalno averzivnog ponašanja. Kod žena, izgleda da veći stepen učešća imaju osobine koje se vezuju za interpersonalni afektivitet (rigidnost, hostilnost i bes) narcističkog (narcističko – psihopatskog) sklopa, dok kod muškaraca postoji zajedničko delovanje svih osobina averzivnog karaktera, koje podrazumeva nisko Poštenje i nisku socijabilnost.

ZAKLJUČAK

Veliki broj dosadašnjih istraživanja se bavio proverom odnosa konstrukta mračne trijade, koji ima poreklo u evolucionoj psihologiji, i HEXACO modela bazične strukture ličnosti. Interesantno je međutim, da uprkos značaju polnih razlika na koje ukazuju evolucionari psiholozi, posebno u odnosu na osobine mračne trijade, provere odnosa dva modela nisu previše pažnje pridavala tim razlikama. Naši rezultati su, s jedne strane, potvrdili postojeće nalaze da HEXACO model obuhvata mračnu trijadu, prvenstveno kroz negativni pol bazične crte Poštenje. S druge strane, utvrdili smo da se ove osobine različito pozicioniraju u odnosu na pol ispitanika. Takođe, rezultati potvrđuju da je narcizam heterogen konstrukt, koji ima svoju ‘svetlu’ i ‘mračnu’ stranu, te je neophodno dalje istraživati njegov doprinos u konstelaciji osobina socijalno averzivnog karaktera. Konačno, treba imati u vidu da se konstelacija negativnih osobina oba modela (profil HEXACO-mračna trijada) menja na uzroku odraslih, zaposlenih ljudi. U svakom slučaju, ovo istraživanje je samo korak u nastojanju da se preciznije i adekvatnije meri maladaptivno ponašanje koje se ispoljava u poslovnom kontekstu na odraslim ispitanicima oba pola.

LITERATURA

- (1) Ashton, M.C., Lee, K., & Son, C. (2000). Honesty as the sixth factor of personality: correlations with Machiavellianism, primary psychopathy, and social adroitness, *European Journal of Personality*, (14)4, 359-368. doi: 10.1002/1099-0984(200007/08)14:4<359::AID-PER382>3.0.CO;2-Y
- (2) Ashton, M. C., Lee, K., & De Vries, R. E. (2005). The HEXACO honesty–humility, agreeableness, and emotionality factors: A review of research and theory. *Personality and Social Psychology Review*, 18(2), 139-152. doi:10.1177/1088868314523838
- (3) Baiocco, R., Chirumbolo, A., Bianchi, D., Loverno, S., Molrelli, M., Nappa, M.R. (2017). How HEXACO Personality Traits Predict Different Selfie – Posting Behaviors among Adolescents and Young Adults. *Frontiers in Psychology*, 7(10) doi: 10.3389/fpsyg.2016.02080
- (4) Babiak, P., Neumann, C. S., & Hare, R. D. (2010). Corporate psychopathy: Talking the walk. *Behavioral sciences & the law*, 28(2), 174-193. doi: 10.1002/bsl.925
- (5) Barry, C. T., & Wallace, M. T. (2010). Current considerations in the assessment of youth narcissism: Indicators of pathological and normative development. *Journal*

- of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 32(4), 479-489.
doi:10.1007/s10862-010-9188-3
- (6) Book, A., Visser, B.A., & Volk, A.A. (2015). Unpacking "evil": Claiming the core of the Dark Triad, *Personality and Individual Differences*, 73, 29–38.
doi:10.1016/j.paid.2014.09.016
  - (7) Brown, R. P., Budzek, K., & Tamborski, M. (2009). On the meaning and measure of narcissism. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 35, 951–964.
  - (8) Buss, D. (2015). *Evolutionary psychology: The new science of the mind*. Psychology Press.
  - (9) Buss, A. H., & Plomin, R. (2014). *Temperament (PLE: Emotion): Early developing personality traits* (Vol. 3). Psychology Press.
  - (10) Christie, R., & Geis, F. L. (1970). *Studies in Machiavellianism*. New York: Academic Press
  - (11) Cloninger, C. R., & Svrakic, D. R. (1994). Differentiating normal and abnormal personality by the seven-factor personality model. In S. Strack & M. Lorr (Eds.), *Differentiating normal and abnormal personality* (pp. 40–64). New York: Springer
  - (12) Costa, P., & McCrae, R. (1992). The five-factor model of personality and its relevance to personality disorders. *Journal of Personality Disorders*, 6(4), 343-359
doi:10.1521/pedi.1992.6.4.343
  - (13) Davies, J., & Hand, N. (2003, March). *Sadistic interest: An exploratory study*. Paper presented at Division of Forensic Psychology Annual Conference, Cambridge, England.
  - (14) De Vries, R. E., De Vries, A., & Feij, J. A. (2009). Sensation seeking, risk-taking, and the HEXACO model of personality. *Personality and Individual Differences*, 47, 536–540.
  - (15) Egan, V., Figueredo, A. J., Wolf, P., McBride, K., Sefcek, J., Vasquez, G., et al. (2005). Sensational interests, mating effort, and personality: Evidence for cross-cultural validity. *Journal of Individual Differences*, 26, 11–19.
  - (16) Emmons, R. A. (1987). Narcissism: Theory and measurement. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52(1), 11-17.<http://dx.doi.org/10.1037/0022-3514.52.1.11>
  - (17) Eysenck, H. J. (1992). Four ways five factors are not basic. *Personality and Individual Differences*, 13, 667–673.
  - (18) Furnham, A., Richards, S.C., & Paulhus, D.L. (2013). The Dark Triad of personality: A 10 year review. *Social and Personality Psychology Compass*, 7(3) 199-216.
doi:10.1111/spc3.12018
  - (19) Giammarco, E. A., & Vernon, P. A. (2014). Vengeance and the Dark Triad: The role of empathy and perspective taking in trait forgiveness. *Personality and Individual Differences*, 67, 23-29.
  - (20) Glenn, A.L. & Selbom, M. (2015). Theoretical and empirical concerns regarding The Dark Triad as a construct, *Journal of Personality Disorders*, 29(3), 360-377.
  - (21) Goldberg, L. R. (1990). An alternative 'description of personality': The Big-Five factor structure. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59(6), 1216-1229.
doi:10.1037/0022-3514.59.6.1216
  - (22) Hare, R. D. (1991). *The Hare psychopathy checklist-revised (PCL-R)*. Toronto, Ontario: Multi-Health Systems.
  - (23) Harms, P.D., & Spain, M.S. (2015). Beyond the bright side: Dark personality at work. *Applied Psychology: An International Review*, 64(1), 15–24.
doi:10.1111/apps.12042
  - (24) Hill, P. L., & Lapsley, D. K. (2011). Adaptive and maladaptive narcissism in adolescent development. In C. T. Barry, P. K. Kerig, K. K. Stellwagen, & T. D. Barry (Eds.), *Narcissism and Machiavellianism in youth: implications for the development*

- of adaptive and maladaptive behavior (pp. 89–105). Washington, DC: American Psychological Association.
- (25) Jakobwitz, S., & Egan, V. (2006). The dark triad and normal personality traits. *Personality and Individual Differences, 40*(2), 331-339. doi:10.1016/j.paid.2005.07.006
- (26) Jonason, P. K., Li, N. P., & Teicher, E. A. (2010). Who is James Bond? The Dark Triad as an agentic social style. *Individual Differences Research, 8*(2), 111.
- (27) Jonason, P. K., Kavanagh, P., Webster, G. D., & Fitzgerald, D. (2011). Comparing the measured and latent Dark Triad: Are three measures better than one? *Journal of Methods and Measurement in the Social Sciences, 2*(1), 28-44.
- (28) Jonason, P. K., Kaufman, S. B., Webster, G. D., & Geher, G. (2013). What Lies Beneath the Dark Triad Dirty Dozen: Varied Relations with the Big Five. *Individual Differences Research, 11*(2).
- (29) Jonason, P.K., Lyons, M., and Bethell, E. (2014). The making of Darth Vader: Parent-child care and the Dark Triad. *Personality and Individual Differences, 67*, 30–34
- (30) Jonason, P. K. and Krause, L. (2013). The emotional deficits associated with the Dark Triad traits: Cognitive empathy, affective empathy, and alexithymia. *Personality and Individual Differences, 55*, 532–537
- (31) Jones, D. N., & Paulhus, D. L. (2011). Differentiating the Dark Triad within the interpersonal circumplex. In L. M. Horowitz, & S. Strack (Eds.), *Handbook of interpersonal psychology: Theory, research, assessment, and therapeutic interventions* (pp. 249_267). New York: Wiley.
- (32) Jones, D. N., & Paulhus, D. L. (2014). Introducing the Short Dark Triad (SD3): A brief measure of dark personality traits. *Assessment, 21*(1), 28-41. doi:10.1177/1073191113514105
- (33) Jones, D. N., & Paulhus, D. L. (2010). Different provocations trigger aggression in narcissists and psychopaths. *Social Psychological and Personality Science, 1*, 12_18.
- (34) Jones, B., Woodman, J-P., Barlow, M., & Roberts, R. (2016). The darker side of personality: Narcissism predicts moral disengagement and antisocial behavior in sport. *The Sport Psychologist, 31*(2), 109-116. doi:10.1123/tsp.2016-0007
- (35) Knežević, G. (2003). Koreni amorarnosti (Roots of amorarnism). Beograd: Centar za primenjenu psihologiju, IKSI, Institut za psihologiju.
- (36) Knight, N. M. (2016). *The Dark Triad and HEXACO Model of Personality in Relational Aggression*. Master's Theses. The University of Southern Mississippi, The Aquila Digital Community
- (37) Krueger, R. F., Eaton, N. R., Derringer, J., Markon, K.E., Watson, D., & Skodol, A. E. (2011). Personality in *DSM-5*: Helping delineate personality disorder content and framing the metastructure. *Journal of Personality Assessment, 93*, 325–331.
- (38) LeBreton, J. M., Binning, J. F., & Adorno, A. J. (2006). Subclinical psychopaths. *Comprehensive handbook of personality and psychopathology, 1*, 388-411.
- (39) Lee, K., & Ashton, M. C. (2004). Psychometric properties of the HEXACO Personality Inventory. *Multivariate Behavioral Research, 39*(2), 329-358. doi:10.1207/s15327906mbr3902_81437–1463.
- (40) Lee, K., & Ashton, M. C. (2005). Psychopathy, Machiavellianism, and Narcissism in the Five-Factor Model and the HEXACO model of personality structure. *Personality and Individual Differences, 38*, 1571-1582. doi: 10.1016/j.paid.2004.09.016
- (41) Lee, K., Ogunfowora, B., & Ashton, M. C. (2005). Personality traits beyond the Big Five: Are they within the HEXACO space? *Journal of Personality, 73*, 1437–1463.
- (42) Lee, K., & Ashton, M. C. (2007). Empirical, theoretical, and practical advantages of the HEXACO model of personality structure. *Personality and Social Psychology Review, 11*(2), 150-166. doi: 10.1177/1088868306294907

- (43) Lee, K., & Ashton, M. C. (2009). The HEXACO-60: A short measure of the major dimensions of personality. *Journal of Personality Assessment*, 91(4), 340-345. doi:10.1080/00223890902935878
- (44) Lee, K., & Ashton, M. C. (2012). *The H factor of personality*. Ontario, Canada: Wilfred Laurier University Press.
- (45) Lee, K., Ashton, M. C., Wiltshire, J., Bourdage, J. S., Visser, B. A., & Gallucci, A. (2013). Sex, power, and money: prediction from the Dark Triad and Honesty-Humility. *European Journal of Personality*, 27, 169-184. doi: 10.1002/per.1860
- (46) Mathieu, C., Neumann, C. S., Hare, R. D., & Babiak, P. (2014). A dark side of leadership: Corporate psychopathy and its influence on employee well-being and job satisfaction. *Personality and Individual Differences* 59, 83–88. doi:10.1016/j.paid.2013.11.010
- (47) Miller, J. D., & Campbell, W. K. (2008). Comparing clinical and social personality conceptualizations of narcissism. *Journal of Personality*, 76 449–476.
- (48) Miller, J. D., Gentile, B., Wilson, L., & Campbell, W. K. (2013). Grandiose and vulnerable narcissism and the DSM-5 pathological personality trait model. *Journal of Personality Assessment*, 95, 284–290.
- (49) Međedović, J. (2012). Topography of Dishonesty: mapping the opposite pole of Honesty-Humility personality domain. *Primenjena psihologija*, 5, 115-135.
- (50) Međedović, J. & Petrović, B. (2015). The Dark Tetrad: Structural properties and location in the personality space. *Journal of individual differences*, 36, 228-236. <https://doi.org/10.1027/1614-0001/a000179>
- (51) Međedović, J. (2017). The profile of a criminal offender depicted by HEXACO personality traits. *Personality and Individual Differences*, 107, 159-163. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2016.11.015>
- (52) Morf, C. C., Horvath, S., & Torchetti, L. (2011). Narcissistic selfenhancement: tales of (successful?) self-portrayal. In M. D. Alicke, & C. Sedikides (Eds.), *Handbook of self-enhancement and self-protection* (pp. 399–424). New York: Guilford.
- (53) Nevicka, B., De Hoogh, A.H.B., vanVianen, A.E.M. & TenVelden, F.S. (2013). Uncertainty enhances the preference for narcissistic leaders, *European Journal of Social Psychology*, 43, 370–380
- (54) Paulhus, D. L., & Williams, K. M. (2002). The dark triad of personality: Narcissism, Machiavellianism, and psychopathy. *Journal of research in personality*, 36(6), 556-563.
- (55) Paulhus, D.L., & Jones, D.N. (2015). Measures of Dark Personalities, In G.J. Boyle, & D.H. Saklofske, & G. Matthews(Eds.) *Measures of personality and social psychological constructs* (pp.562-594), San Diego: Academic Press. doi:10.1016/b978-0-12-386915-9.00020-6
- (56) Paulhus, D. L., & Jones, D. N. (2015). Measures of dark personalities. *Measures of personality and social psychological constructs*, 562-594.
- (57) Paulhus, D. L., & Dutton, D. G. (2016). *Everyday sadism*. APA
- (58) Petrides, K. V., Vernon, P. A., Schermer, J. A., & Veselka, L. (2011). Trait emotional intelligence and the Dark Triad of personality. *Twin Research and Human Genetics*, 14, 35–41.
- (59) Petrović, B., Međedović, J., Savić, M., Želeskov-Đorić, J. (2015). Predicting multiple criteria of criminal behavior with HEXACO domains and facets, *Personality and Individual Differences*, 60, <https://doi.org/10.1016/j.paid.2013.07.105>
- (60) Petrović, B., Međedović, J. (2016). Personality and behavioural characteristics of dark and light narcissism, *Zbornik Instituta za kriminološka I sociološka istraživanja*, 35 (2), 7-33

- (61) Pincus, A. L., & Roche, M. J. (2011). Narcissistic grandiosity and narcissistic vulnerability. In W. K. Campbell & J. D. Miller (Eds.), *The handbook of narcissism and narcissistic personality disorder* (pp. 31–40). Hoboken, NJ: Wiley.
- (62) Raskin, R. N., & Hall, C. S. (1979). A narcissistic personality inventory. *Psychological Reports*, 45(2), 590-590. doi: 10.2466/pro.1979.45.2.590
- (63) Raskin, R., & Hall, C. S. (1981). The Narcissistic Personality Inventory: Alternative form reliability and further evidence of construct validity. *Journal of Personality Assessment*, 45(2), 159-162. doi: 10.1207/s15327752jpa4502_10
- (64) Raskin, R., & Terry, H. (1988). A principal-components analysis of the Narcissistic Personality Inventory and further evidence of its construct validity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54(5), 890. doi: 10.1037/0022-3514.54.890
- (65) Rauthmann, J. F., & Kolar, G. P. (2013). The perceived attractiveness and traits of the Dark Triad: Narcissists are perceived as hot, Machiavellians and psychopaths not. *Personality and Individual Differences*, 54(5), 582–586. doi:10.1016/j.paid.2012.11.005
- (66) Smith, S.F., & Lilienfeld, S.O. (2013). Psychopathy in the workplace: The knowns and unknowns. *Aggression and Violent Behavior*, 18, 204–218. doi:10.1016/j.avb.2012.11.007
- (67) Tellegen, A. (1993). Folk concepts and psychological concepts of personality and personality disorders. *Psychological Inquiry*. 1993; 4:122–130. doi:10.1207/s15327965pli0402_12
- (68) Twenge, J. M., Konrath, S., Foster, J. D., Campbell, W. K., & Bushman, B. J. (2008). Egos inflating over time: a cross-temporal meta-analysis of the Narcissistic Personality Inventory. *Journal of Personality*, 76(4), 875-902. doi: 10.1111/j.1467-6494.2008.00507.x
- (69) Youli, H., & Chao, L. (2015). A Comparative Study Between the Dark Triad of Personality and the Big Five, *Canadian Social Science* Vol. 11, pp. 93-98 DOI: 10.3968/5715
- (70) Vernon, P. A., Villani, V. C., Vickers, L. C., & Harris, J. A. (2008). A behavioural genetic investigation of the Dark Triad and the Big 5. *Personality and Individual Differences*, 44, 445–452.
- (71) Veselka, L., Schermer, J.A., Vernon, P.A. (2012). The Dark Triad and an expanded framework of personality, *Personality and Individual Differences* (53), 417–425
- (72) Veselka, L., Schermer, J. A., & Vernon, P. A. (2011). Beyond the Big Five: The Dark Triad and the Supernumerary Personality Inventory. *Twin Research and Human Genetics*, 14, 158–168.
- (73) Veselka, L., Giammarco, E. A., & Vernon, P. A. (2014). The Dark Triad and the seven deadly sins. *Personality and Individual Differences*, 67, 75–80.
- (74) Visser, B. A., Pozzebon, J. A., & Reina-Tamayo, A. M. (2014). Status-driven risk taking: Another "dark" personality? Advance online publication. *Canadian Journal of Behavioural Science*. <http://dx.doi.org/10.1037/a0034163>
- (75) Wai, M. and Tiliopoulos, N. (2012). The affective and cognitive empathic nature of the dark triad of personality. *Personality and Individual Differences*, 52, 794–799
- (76) Williams, K. M., Paulhus, D. L., & Hare, R. D. (2007). Capturing the four-factor structure of psychopathy in college students via self-report. *Journal of Personality Assessment*, 88, 205-219. doi: 10.1080/00223890701268074

HEXACO MODEL AND THE DARK TRIAD: FINDINGS ON A SAMPLE OF THE EMPLOYED, WOMEN AND MEN

Numerous empirical studies have demonstrated that underpinnings of socially aberrant behaviors constitute a distinctive personality domain. One line of research defines malignant personality through the Dark Triad – an assortment of conceptually independent yet empirically overlapping traits: narcissism, Machiavellianism and subclinical psychopathy. On the other hand, negative pole of the basic personality factor Honesty-Humility defines maladaptive behaviors within realm of the HEXACO model. The primary objective of this study was to investigate whether the relationship between HEXACO model the Dark Triad traits that has been established in the studies predominantly involving the young is equally applicable to the employed, adult population. Our secondary objective was to investigate sex-related differences with respect to socially aversive traits, as defined by both HEXACO and the Dark Triad approach. For this purpose, 234 women and 115 men (mean age 40.45 years), were administered SD3 and HEXACO – 60 psychometric scales. All participants were clinically healthy, without a criminal record and working in Serbia, at that time. Quite in line with the existing literature, our data indicate that HEXACO personality model and the Dark Triad share more than 50% of variance, with the negative pole of the Honesty-Humility factor accounting for approximately 25% of the common variance. Narcissism, of all Dark Triad traits, had the strongest association with the negative pole of Honesty-Humility. However, when Narcissism is separated from psychopathic/Machiavellian configuration it –together with the prosocial traits of the HEXACO model- contributes to socially desirable personality component. The men are best described by the Dark Triad traits, particularly by psychopathy, while women are characterized by Emotionality. We conclude that sex-related differences should be addressed in the context of HEXACO/Dark Triad relationship and that narcissism's contribution to socially aversive behaviors deserves further investigation.

*KEY WORDS: Dark Triad / HEXACO / Honesty-Humility /
narcissism / sex-related differences / employees*